

ŽEMAIČIŲ VESTUVĖS K. AMBR. PABRĖŽOS PAMOKSLUOSE

90 metų mirties sukakčiai

(1771. I. 15 — 1849. X. 30.)

JUOZAS POVILONIS

Užmarštis buvo ištikus kun. Ambrozijų Pabrėžą, tą garsų žemaitį pamokslininką, pirmą ir žymiausį Zemaičių krašto augalų tyrinėtoją, krašto kultūrintoją, Vysk. Valančiaus ir S. Daukanto draugą ir bendradarbį. Jau devyniadešimt metų (spalio 30), kaip jis ramiai ilsisi Kretingos senose kapinėse Žemaičių krašto liaudies lankomas ir dar tebemylimas, vienuolyno bibliotekoje guli krūvos jo kasdien vis labiau apipelėjančių raštų rankraščių, kurių daugelį jis, dar gyvas būdamas, pasistengė įrišti storais odos apdarais. Dalį raštų iš botanikos pasimė Kauno universitetas, bet daug dar išmėtytų įvairiais laikais. Šitas 90 metų laikotarpis buvo labai neramus ir Kretingos vienuolyno biblioteka jį labai žymiai pajuto, nes buvo išnešioti ne tik rankraščiai, bet ir vertingiausi lietuvių kultūros ir literatūros paminklai. Bet vis dėlto užsilikusioji medžiaga, apie 70 įvairaus turinio ir dydžio iš religijos ir gamtos mokslų bei medicinos knygų, yra išlikę, ir tai yra kilnus liudijimas to žmogaus didelio darbštumo, didelių užsimojimų ir pastangų. Tačiau šitas palikimas iki šių dienų guli beveik nepajudintas, nenuvalytos dulkės, nepraskleisti lapai išmarginti smulkia, bet gražia rašysena. Taigi ši sukaktis duoda progos nors truputį pažvelgti į storus jo rankraščių tomus ir, pakėlus tą sunkią šimtmečio uždangą, pažiūrėti į tų laikų gyvenimą, kuris rado gyvo atbalsio Pabrėžos raštuose, o ypač pamoksluose, kurių yra užsilikę du šimtai su viršum.

Tuo tarpu jo gyvenimą paliksime nuošaliai ir peržiūrėsime tik vieną iš daugelio jo temų, daug kartų minėtų pamoksluose — tai žemaičių vestuvės. Tiesa, Pabrėža neduoda smulkaus ir vaizdingo vestuvių aprašymo, neduoda jis ir vestuvėse dainuotų dainų tekstų, nei garsiųjų piršlių prakalbų; kaip kunigas, griežtas esketas, jis iškelia daugiau neigiamą vestuvių iškilmių pusę, tačiau iškeltieji momentai leidžia pilnai suprasti tų laikų vestuvių nuotaiką ir pobūdį. Tuo pačiu Pabrėža iškelia keletą būdingų žemaičių gyvenimui savybių, kurios buvo naudingos kiekvienam žemaičių krašto būdo ir gyvenimo tyrinėtojui.

Vestuvės prasidėdavo dieną prieš šliubą. Jaunieji toms dienoms ruošdavosi su nepaprastu uolumu ir rūpestingumu. Visa naktis prieš šliubą būna jau didžiausios iškilmės. Čia susirenka jaunuomenė šokti ir linksintis. Toliau seka kitos vestuvių dalys, kurias cituosime iš teksto kiek galint prisilaikydami autoriaus kalbos ir stiliaus. Šliubo dieną vestuvėms nesiskubina į bažnyčią, bet atlieka iškilmingą ceramoniją — vainiko padavimą. „Paduodami vainiką šlovin esant pana, o jau ana senai po panystos rasi yra¹⁾. Po vainiko padavimo vėl tęsiasi šo-

kiai, kuriems vadovauja staršasis ir maršalka. Pasakui jau vyksta į bažnyčią ir dažnai jau būna įsigėrę arba jau nepilno proto, kaip pastebė Pabrėža. Sakramento reikšmė vestuvėms mažaai terūpėjusi. Iš bažnyčios išeinančius tuojau sutikdavusi muzika ir tuojau susimesdavo visi kur nors į trobą tolimesnėms vestuvių apeigoms ir čia prasidėdavo šokiai: „Pats jednošius, arba kaip kitur vadina, piršlys, svots — ar staršasis eina į šokius ne su betkokia moteriške, bet su jaunąja.“ Tai ženklas kitiems pradėti šokius. Dalis vestuvėms poromis apleidžia šokius ir vyksta į karčiamą įsigerti, o dažnai ten patenka ir vedę. Ir taip jie prasibasto, pragirtuokliauja miestelyje iki vakaro ir su didžiausiu triukšmu. su dainomis važiuoja namo, kur prasideda pačios vestuvės. „Reiktų čia sakyti apie išsiprašymą viedlų su kokiomis tai glupomis mažvaikystėmis dedas, ale visas durnystes veselėninkų trūdna apsakyti, gana tai

Rimtas Kalpokas

Per ilęptą

¹⁾ Visos čia duodamos ištraukos iš K. A. Pabrėžos rankraščio „Pamokslai apie septynis Sakramentus“.

V. Jurkūnas

Menkės

bus priminti, jog staršasis pats, vos atėjęs į veselę, po visos veselės akimis, būtinai išsikalb, kad veselei šeimininkas parūpintų mergių ant tancavojimo.“ Kaip tik pavargsta nuo šokių, tuojau vedasi prie stalo, vieni išgerti, „kiti dainas tokias dainuoja, kurios yra vertos prakeikimo, o jei nėra taip blogos, tai vienok visos yra tokios, kurios padaro širdžiai linksmumą ir patraukimą linksminis. Tretieji, turėdami širdis užrožytas nečystata, teplepa kalbas visubjauriausias ir žodžius drapsto visušpetniausius. Ketvirtieji veiz ir tiešijas vieni iš kitų ir negražias mįsles mena. — Šie brajijas, grumias, rankomis bjaurius ženklus daro, akimis visiems matant negražiai mirkčioja. — Anie po užkampius patamsyje viens ant kita kabinėjas, bučiuojas, „neparciway prisytink.“ Pabrėža pripažįsta, kad buvo veselėse ir gerai užsilaikančių, tačiau nuo gėrimo nieks neatsisakydavo²⁾.

Prieš vakarienę pagal paprotį leisdavo per visus degtinės stikliuką. Svarbu buvo, kad išgertų kiekvienas, negeriantiems pila už kaklo, užantin ir t. t. Po vakarienės, kuri paprastai pasižymi valgių ir gėrimų gausumu, vėl šokama ir po visos eilės šokių „ym kazokus, į kuriuos ne tik vyriškiai, ale ir moteriškos, o dar ir ženoti išdrįsta eiti“. — Po kazoko eina trečias šokis *kukutis*, nes tame šokyje kits kitam užpakalyje stovi ir kukuoja, o rankas apsikabina per pažastis. Po to eina žaidimas vadinamas *Rums*. Čia duodami užstatai, už kuriuos pasibaigus žaidimui reikia atlikti pakūtą. O pakūtų būdavę įvairių: pabučiuot kitą asmenį, beprasmiskus žodžius ištarti, gražiai poterius kalbėti ir t. t. Būdavo vienas teisėjas,

kuris šitas atgailas skirdavo. Toliau sekdavo Rūstūsis („Paskiaus ym Rustoujy“). Tai šokis buvęs nepadorus, nes vienas eidams aplink bučiuodavo į veidą. Toliau, matyti, eidams įvairios išdaigos. Jas Pabrėža taip nusakė: „O ką čia besakyti apie tas pakūkėles, kurios viršutinį sijoną virš galvos susiraičiusios šokinėja po trobos vidurį... Negana tų kvailysčių, ale ir iš pačių veselnikų, norėdami savo mandrumą parodyti, pasivertę į tikras bestijas, apsitaiso ar meška ar arkliu arba kitokiomis baidyklėmis“, „Laike tų visų išdaigų pons maršelga tartum koks beprotis po visus kampus landžiodamas muša į balkius, į staktas ir kaminą su pečiu, alasavoja be perstojimo, šaukia alaus ir degtinės; neilgai lazdos jam užtenka, taip stipriai daužo balkius, jog atskiedervos net atlėk lig lango, ir tegu to tiktai namiškiai nepaklauso, tuoj ims baltis, pilnas piktumo, pilnas didystės“, 1075 ps. Muzikantai visą laiką griežia, nes jiems svarbu gauti atlyginimą ne tik iš šeimininko, bet ir iš šokėjų.

Pagaliau pradeda vestuviniškai skirstytis nakyvės. „Ein ant atilsio ale poromis, o tos poros nevinčevotos. Kaimynų mergiukės vedas pas save nakyvnei kaikuriuos veselnikus ir neį viena nepagalvoja, kad tai labai negražus paprotys, ale nekurius motinos dar džiaugiasi iš to, kad jos duktiė pritink prie vaikų. — Pilnos lovos nuo mūsų veselės, ale vis kupertoj, atskirumo vyriškų nuo moteriškųjų nė klausiti neklausk. Bet kas taip daug lovų gali pataisyti veselei? Kloja šiaudus į trobos aslą arba taisyto patalą daržinėj dėl visų iš karto ir į tą patalą šeimininkai visus veselnikus, ar ženotus ar neženotus, ar vyriškius ar moteriškes ar senus ar jaunus, visus iš kartą suguldo, vyrai su svetimomis pačiomis arba su mergiems, moteriškės su svetimais vyriškiais arba su vaikiais“, 1077 ps.

²⁾ Čia vaizduojamas laikotarpis dar prieš blaivininko Valančiaus laikus, nors šitie pamokslai rašyti apie 1820 metus. J. P.

Kitą rytą muzikantai su visu būriu vestuvininkų eina žadinti jaunųjų. Jie atsiklaupia prie jų lovos ir tolei griežia, kol anie abu neįmes jiems į smuikus pinigų. Kiti vestuvininkai atsineša degtinės ir čia pasveikina jaunuosius. Dabar svarbiausias punktas svočių pyragai. Jau nuo pat ryto meto, „budelis baidykliskai apsirengęs, pakreipęs liežuvį į svečių šalį, kalba, visokiais būdais maivojas, rodydams, lyg norįs pakarti piršlį“. Svočia vaišina ir girdo iš paskutinio, nes svočiai būtų didelė negarbė, jei kas iš vestuvininkų paliktų nepasigėręs. Budelis su savo draugais ir tas ryja degtinę ant stalo po kartuvėmis. „Po svočios pyragų veselninkai maž kuo protu neturėdami, vieni pradėd vogti, kiti šokinėti, o kiti su moteriškėmis pašaliais šlaistos ir gulinėja“, 1082 ps. Vagia šeimininkų pyragus ir degtinę ir ruošiasi ke-lionei.

Tuo laiku taip pat vyksta žaidimai ir šokiai. Šoka ir anksčiau minėtus šokius. Iš naujų paminėtina *paduškéle*. Ją žaidžia dainuojant:

„Poduškéle, poduškéle
Poduškéle miela
Kurį myli, kurį myli
Tą ir pabučiuoji“.

Apie to žaidimo būdą Pabrėža nieko nepasako, tik primena, kad būdavo pabučiuojama gražiausia asaba. Ypačiai jis puola dar vieną šokį, kuris toje apylinkėje dar nebuvo šokamas ir apie jį sako, jog „pats biesas turėjo jį per kokį bezbažną žmogų išmislyti“. „Vadinas tas tancius *špokis* (Szpokis), kur žmogus kepure apmautas aplink apstojus kriuš (bado) su lazda į kitus pakol balsą išgirst“, 1084 ps. Muzikantai pamoko mažus vaikus, kad pamatę kur gulinčią porą tuojau jiems praneštų: „o anie pasiėmę žvakę su skrypyčiomis, su būriu veselninkų bėg į tą vietą, kur gul, ir ten klaupias ant kelių prieš gulinčią mergą su vaikų ir tól griežia kol įmeta pinigų į skrypyčią“, 1085 ps.

Kaikuriose vietose yra paprotys, kad jaunoji duoda vedliams (wiedlems) arba pasekėjams, abrūsus ir su jais sugeria po stikliuką. Vedliams atei-

KAZYS BRADŪNAS

MALDA PRIEŠ AUDRĄ

*Nukreipki, Viešpatie, šį debesį į šalį, —
Neišguldyki plaukiančių javų.
Telieka tavo noras visagalis,
Tebūna giedra ir blaivu...*

*Nutildyk, Viešpatie, tą piktą šiaurės vėją, —
Težydi tyliai sodai prie namų...
Tegu viršūnes tavo rankos glamonėja
Pietų vėjelio dvelkimu.*

*Sudrausk, o Viešpatie, atūžiantį griaustinį. —
Tekyla vakaro šventa giesmė...
Raminkį, guoski šėlstančią krūtinę, —
Tebūna ji šviesi dangaus gelmė.*

nant ir išeinant moterys pasityčiodamos dainuoja dainą: *Praskėlė Raskielelį* ir t. t. ir stengiasi visus nugirdyti.

Žemaičių vestuvių pabaigą kun. Pabrėža nubai-gia trumpais posakiais: „Nebeprimenu Šlekietį (kraičio vežimą), nebusakysiu nei apie cioci, kurį grįždamis pablaku siėdi, leid apačia kojų, norint kar-tais ir didelei negerai gal būti... Leidu į šalį numi-rėlius, kurie gundin veselnikus... Paliatnu apie smulkesnes išdaigas sakyti... (1089).

Kaip matome, kun. Ambrozijus Pabrėža gerai pažinojo tų laikų gyvenimo papročius ir stengėsi juos pakreipti geresne linkme, jis stengėsi gerinti, dorinti visą kaimo gyvenimą. Nors ir nepilni tų pa-pročių aprašymai (Pabrėža taip pat duoda laidotuvių, krikštytynų ir talkų papročius), bet jie tų laikų gyveni-mo tyrinėtojų bus naudingi ir Pabrėžai bus užskaity-ta dviguba reikšmė, kaip papročių grynintojo ir kaip sugebėjusio jų aprašymą palikti iki mūsų dienų, nes Valančiaus paminėti papročiai yra visa puse šimtme-čio vėlyvesnių laikų.

E. Delacroix

Ovidijus pas skitus